

A GUTN TAG, EUROPOS KALBOS! RUGSĖJO 26-OJI – JŪSŲ ŠVENTĖ!

Prieš pradėdami skaityti šį straipsnelį pabandykite atspėti, kokiomis gimtosiomis kalbomis Europoje su Jumis pasisveikintų žmonės, pasakydami: dobar dan, dobrý den, god dag, buenos días, kalimera, jó nap (jo napot), labdien, boa tarde, dzień dobry, gudden dag (gutt dag), egun on, mirëdita. O kokia kalba pasisveikinama žodžiais *a gutn tag*? Hebrajiškai tas pasisveikinimas būtų užrašomas taip – אַ גוטן טאָג , bet tai ne hebrajų kalba. Tai jidiš, naudojanti hebrajų kalbos rašmenis, bet susiformavusi iš vokiečių aukštaičių kalbos tarmės ir buvusi labai populiari Europoje (20 a. pradžioje virš 99 proc. Lietuvos žydų jidiš laikė savo gimtąja kalba). O kaip sekėsi atspėti, kokiomis kalbomis pirmajame teksto sakinyje buvo pasisveikinta? Jeigu nepasisekė ar suabejojote, tai atsakymą rasite straipsnelio pabaigoje.

Pirmą kartą Europos kalbų diena pradėta švęsta 2001 metais. Šį renginį inicijavo Europos Taryba ir Europos Sąjunga. Taigi, jau daugiau kaip dvidešimt metų rugsėjo pabaigoje Europos žemyne organizuojama daug įvairių renginių, skirtų prisiminti Europos kalbų įvairovę, išsaugoti retąsias kalbas, skatinti kalbų mokymąsi (daugiakalbystę) ir tarpkultūrinį bendradarbiavimą.

Įdomu ir verta prisiminti (arba sužinoti) keletą faktų apie Europos kalbas.

Kalbininkai mano, kad Europos vietinės kalbos yra 225. Tai tik apie 3 procentus visų pasaulio kalbų (nes kai kas jų suskaičiuoja iki 7 tūkstančių, o kai kas mano, kad tų kalbų yra tik 3–4 tūkstančiai, o kitos kalbos – tai tik tarmės arba dialektai). Betgi ir tarmės yra labai skirtingos, nutolusios viena nuo kitos. Pagalvokime, ar lengvai prasidėtų pokalbis tarp tikro žemaičio nuo Skuodo arba Plungės ir rokiškėno? Kaip skirtingai vokiškai kalba Jurbarko krašto svečiai – jeigu Berlyno Lichtenbergo gyventojai kalba daugiau literatūrine kalba, tai jau krailsheimiečių žodžiai gana dažnai kitaip ištariami, o dar visai kitaip pasakytų austrai iš Graco krašto. Taigi, kalba ta pati, bet susikalbėti ne visada lengva.

Dauguma kalbų turi gausybę žodžių, kurių praktiškai suskaičiuoti neįmanoma, todėl tradiciškai tik žinoma, kiek žodynuose yra užregistruota tų žodžių (pavyzdžiui, lietuvių kalbos žodyno lobynas – virš 11 milijonų žodžių), tačiau realiai kasdieniniame gyvenime žmonės vartoja gana nedaug savo gimtosios kalbos žodžių. Europos kalbininkai tyrė mokinių ir jaunimo žodyno dydį. Skaičiuota, kiek žmogus vartoja skirtingas to paties žodžio kaitymo formas (pvz., *rašyti* ir *rašė*), bet ne iš jo padarytus žodžius (pvz., *rašymas* ar *įrašyti*). Lietuvių jaunimas vartoja nuo 32 iki 64 tūkstančių žodžių (t. y., vidutiniškai beveik 50 tūkstančių), angliškai kalbantieji – šiek tiek mažiau, o vokiškai – daugiau. Manoma, kad suaugusieji vartoja maždaug 73 tūkstančius žodžių.

Europos kalbos yra itin susijusios. Ir veikia viena kitą, o ypač perimdamos žodžius ir posakius. Jeigu anksčiau anglakalbiai panaudodavo itin daug žodžių iš lotynų, graikų ir germanų kalbų, tai dabartinė tendencija – į šių laikų kalbas žodžiai dažniausiai „atkeliauja“ per anglų kalbą.

Dauguma Europos kalbų priklauso didelei indoeuropiečių kalbų šeimai, kurią sudaro 12 kalbų grupių, o pagrindinės yra trys: germanų, romanų ir slavų.

Germanų kalbos: anglų, danų, islandų, jau minėta jidiš, liuksemburgiečių, norvegų, olandų, švedų, vokiečių ir kitos. Jų suskaičiuojama daugiau kaip 50.

Romanų kalbų grupei priklauso apie 40 kalbų: mirusi (bet vis dar vartojama ir sėkmingai prisitaikanti prie naujųjų realijų) lotynų kalba, kurios šnekamoji forma davė pradžią dabartinėms ispanų, italų, katalonų, portugalų, prancūzų, rumunų ir kitoms kalboms.

Bulgarų, čekų, gudų (baltarusių), kroatų, lenkų, makedonų, rusų, serbų, slovakų, slovėnų, ukrainiečių ir Vokietijoje sorbų kalbos sudaro slavų kalbų grupę, turinčią šiek tiek mažiau kalbų negu germanų ir romanų kalbos. Tačiau itin daug žmonių kalba šiomis kalbomis. Tos kalbos yra panašios, todėl žmogus, kuris moka bent dvi slavų kalbas, nesunkiai susikalbės su trečiosios kalbos vartotoju. Vyresniosios kartos jurbarkiškiečiai, mokantys rusų arba lenkų kalbą, tikriausiai pajuto, kad šiek tiek supranta, ką per televizijos laidą kalba ukrainiečiai arba nori pasakyti jų tautiečiai, antruosius namus radę Jurbarke. Daug ukrainiečių bendrinės kalbos žodžių yra panašių į rusų kalbos, tačiau daugiausia (net virš 70 proc.) žodžių turi ryšį su lenkų ir baltarusių kalbomis. Beje, daugelyje šių laikų slavų kalbų nėra šauksmininko linksnio, o ukrainiečių, kaip ir lietuvių kalboje, jis egzistuoja! Taigi, tai vienas iš ženklų, kad ukrainiečių kalba yra labai sena.

Dar viena indoeuropiečių kalbų grupė Europoje – keltų kalbos (airių, bretonų, škotų, valų).

Na, žinoma, bendroje kalbų šeimoje lygiavertės narės yra ir mūsų baltų (aisčių) – lietuvių ir latvių, taip pat mirusios jotvingių, kuršių, prūsų, sėlių, žiemgalių – kalbos.

Europa turi nemažai žmonių, kalbančių vienišomis indoeuropiečių kalbų šeimos grupės kalbomis: albanų, armėnų ir graikų.

Unikali Europos kalbų savastis – dalis finougrų kalbų šeimės, kurią Senajame žemyne reprezentuoja vengrų (arba madjarų), estų, karelių, komių, samių, suomių, Latvijoje bandoma atgaivinti lyvių (lybių) kalba ir kelios kitos, kurios vartojamos šiauriau iki Uralo kalnų.

Europa turi vieną visiškai izoliuotą ir mįslingą baskų (euskara, ūskara) kalbą. Ji neturi jokių žinomų artimųjų visame pasaulyje. Kai kurie kalbų ekspertai rado šiokių tokių sąsajų su armėnų kalba, tačiau vėlesni tyrimai parodė, kad tai tik netiesioginiai, atsitiktiniai ryšiai ir kad baskų kalba neturi jokio įrodyto genetinio ryšio su kitomis kalbomis.

Europoje sukurta nemažai dirbtinių kalbų (esperanto, ido, interlingua (Latino Sine Flexione), volapiukas (volapük) ir kt.). Dalis tų kalbų jau užmirštos, dalis turi tik keliasdešimt ar kelis tūkstančius vartotojų. Išsiskiria tik esperanto kalba, kurios 135-erių metų sukaktį šiemet švenčiame, ir kuri turi itin daug vartotojų bei gerbėjų ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje.

Daugelis Europos kalbų naudoja lotyniškąją abėcėlę. Kai kurios slavų kalbos rašo kirilica. Graikų, armėnų, gruzinų ir jidiš kalbos turi savo unikalius raidynus.

Europoje dažniausiai vartojamos neeuropietiškos kalbos yra arabų, kinų ir hindi.

Vykstant didelei migracijai Europa tampa itin daugiakalbių žemynu. Manoma, kad vien Londone kalbama mažiausiai 300 kalbų! Mūsų žemyno šalių miestuose be senųjų ir mums įprastų kalbų kasdien skamba arabų, berberų, hindi, kurdų, pandžabų, turkų ir kitos kalbos. Daugelis europiečių kasdieniame gyvenime nuolat susiduria su įvairiomis kalbomis, todėl itin sparčiai daugėja žmonių, kurie be savo geriausiai ir dažniausiai vartojamos gimtosios moka dar vieną ar dvi kitas kalbas. Jau nieko nestebina tai, kad kai kuriose šeimose auga dvikalbiai vaikai, kurie nuo vaikystės laisvai kalba abiejų tėvų, esančių skirtingų tautybių, kalbomis. Neretas Europoje atvejis, kada nuo užgimimo vaikai ima kalbėti dirbtine esperanto kalba, kuri buvo jų tėvų meilės priežastis ir bendravimo būdas. O ką jau kalbėti apie suaugusius žmones, kurie vis daugiau ir daugiau išmoksta kalbų. Mokant kelias kalbas, nesunku pramokti dar vienos. Tai itin padidina galimybę bendrauti su kitų kultūrų ir šalių žmonėmis, leidžia pamatyti pasaulį kitomis akimis ir suprasti kitus; stiprina mąstymą, labai palengvina darbo paiešką. Supratęs kitos kalbos žodžių ir sakinių sandarą, gali jau sėkmingai sau į pagalbą pasitelkti tekstus išverčiančias kompiuterines programas. Tikrai nėra tolima ateitis, kada kompiuteriai, judrieji telefonai ir ausinukai leis laisvai susikalbėti su visai nežinoma kalba kalbančiu asmeniu. Tačiau visuomet žmonės apsidžiaugs ir pajaus malonų kūno virpulį, kuomet į juos svetimšalis kreipsis gyva jų gimtąja kalba.

Prieš keliaudami į svečią šalį, nepamirškime pasidomėti, kaip joje sveikinamasi ir padėkojama. Ir šalia lietuviškojo žodžio visada pridėkime tą – mieliausią – tos kalbos vartotojui. Toks visai pastangų nereikalaujantis dėmesingumas tikrai labai greitai atveria duris į žmonių širdis ir bent truputį prisideda prie Europos kalbų išsaugojimo ir populiarinimo.

Dokumentų ir viešųjų ryšių skyriaus vyr. specialistas Antanas Gvildys

P. S. O dabar atsakymas. Taip su Jumis pasisveikintų: kroatai ir serbai, čekai ir slovakai, danai ir norvegai su švedais, ispanai, graikai, vengrai, latviai, portugalai, lenkai, liuksemburgiečiai, baskai, albanai.